

«درس‌هایی از حقوق اساسی (۲)»

«حقوق اساسی اختصاصی جمهوری اسلامی ایران»

مؤلف

محمد مهاجری

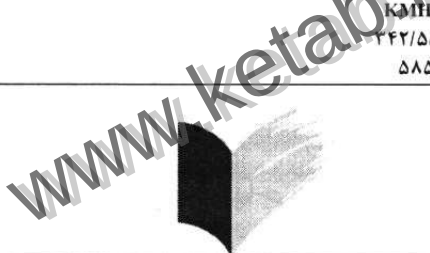
مدرس دانشگاه و وکیل دادگستری

با مقدمه‌ی

دکتر علی اکبر گرجی ازندریانی

دانشیار دانشگاه شهید بهشتی و رئیس انجمن حقوق اساسی ایران

سرشناسه	: مهاجری، محمد، ۱۳۶۹ -
عنوان قراردادی	: ایران، قوانین و احکام Iran, Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	: درس‌هایی از حقوق اساسی (۲): حقوق اساسی اختصاصی جمهوری اسلامی ایران / مولف محمد مهاجری؛ با مقدمه‌ی علی‌اکبر گرجی‌اندربانی.
مشخصات نشر	: تهران: خرسندی، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۴ص.
شابک	: 978-622-224-084-8
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
عنوان دیگر	: حقوق اساسی اختصاصی جمهوری اسلامی ایران.
موضوع	: حقوق اساسی -- ایران -- راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع	: Constitutional law -- Iran -- Study and teaching (Higher)
موضوع	: حقوق عمومی -- ایران -- راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع	: Public law -- Iran -- Study and teaching (Higher)
موضوع	: حکومت قانون -- ایران -- راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع	: Rule of law -- Iran -- Study and teaching (Higher)
موضوع	: حقوق اساسی -- ایران -- آزمون‌ها و تمرین‌ها (عالی)
موضوع	: Constitutional law -- Iran -- Examinations, questions, etc. (Higher)
موضوع	: حقوق عمومی -- ایران -- آزمون‌ها و تمرین‌ها (عالی)
موضوع	: Public law -- Iran -- Examinations, questions, etc. (Higher)
موضوع	: حکومت قانون -- ایران -- آزمون‌ها و تمرین‌ها (عالی)
موضوع	: Rule of law -- Iran -- Examinations, questions, etc. (Higher)
شناسه افزوده	: گرجی‌اندربانی، علی‌اکبر، ۱۳۵۲ -، مقدمه‌نویس
رده‌بندی کنگره	: KJ112.7.0
رده‌بندی دیویی	: ۳۴۲/۵۵۰۲۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۸۵۱۲۱۲

انتشارات خرسندی

خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، خیابان لبافی‌نژاد، نرسیده به خیابان دانشگاه، پلاک ۱۷۴، واحد ۲

تلفن: ۵-۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵-۶۶۴۹۰۵۸۴

فروشگاه شماره ۱: میدان انقلاب، خ منیری جاوید (اردیبهشت)، پلاک ۹۲ تلفن: ۶۶۹۵۰۷۵۹

فروشگاه شماره ۲: خ انقلاب، بین خ فخر رازی و خ دانشگاه، مجتمع پارسا، پلاک ۱۲۱۸

تلفن: ۶۶۹۷۴۶۷۵ و ۶۶۹۷۳۹۷۴

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

درس‌هایی از حقوق اساسی (۲)

«حقوق اساسی اختصاصی جمهوری اسلامی ایران»

محمد مهاجری

چاپ اول: ۱۳۹۸ تیراژ: ۲۰۰ جلد قیمت: ۳۵۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978-622-224-084-4

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۴-۰۸۴-۴

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۳	پیشگفتار: حقوق اساسی و عقل تجربت اندیش
۱۷	مقدمه مؤلف
۲۱	پیش در آمد
۲۳	فصل نخست - ماهیت حکومت جمهوری اسلامی ایران
۲۵	گفتار نخست - مفهوم جمهوری اسلامی
۲۵	اول: مفهوم جمهوریت
۲۵	الف - تعریف
۲۶	ب - شاخصه های جمهوریت
۲۸	دوم - اسلامیت
۲۸	الف - معنای اسلامیت
۲۹	ب - شاخصه ها اسلامیت نظام
۳۱	سوم: رابطه جمهوریت و اسلامیت
۳۲	گفتار دوم: ماهیت حاکمیت
۳۲	اول: مفهوم حاکمیت
۳۲	الف - حاکمیت الهی (تنوکراتیک)
۳۳	ب - حاکمیت مردمی - ملی (دموکراتیک)
۳۳	دوم: رابطه حاکمیت الهی با حاکمیت مردمی - ملی
۳۳	گفتار سوم: ساختار سیاسی حکومت
۳۳	نخست: ماهیت تفکیک قوا در ساختار سیاسی
۳۴	الف - تفکیک قوا
۳۴	ب - استقلال قوا
۳۴	ج - تعامل و روابط قوای حاکم
۴۰	گفتار چهارم: تئوری نظارت ولایت فقیه
۴۱	پاسخ صحیح یا غلط؛ فصل اول
۴۲	سؤالات پاسخ کوتاه فصل اول
۴۳	سؤالات تستی فصل اول
۴۵	سؤالات تشریحی فصل اول

۴۹	فصل دوم - اصول بنیادین نظام حقوقی ایران
۵۱	گفتار اول: اصول اعتقادی و مذهبی
۵۲	گفتار دوم: اصول ناظر بر برابری و جایگاه مردم
۵۳	گفتار سوم - اصول ناظر بر آزادی عقیده و بیان
۵۴	گفتار چهارم: اصول ناظر بر موضوع خانواده
۵۴	گفتار پنجم: اصول ناظر بر عدالت
۵۵	گفتار ششم: امور تربیتی، آموزشی، علمی و فرهنگی
۵۶	گفتار هفتم: امر زمامداری
۵۷	گفتار هشتم: اصول سیاست خارجی
۵۸	گفتار نهم: اصول ملی
۶۲	گفتار دهم: اصول اقتصادی
۶۲	اول - اصول راهبردی و کلی امور اقتصادی
۶۵	دوم - بخش‌های اقتصادی
۶۷	سؤالات صحیح یا غلط - فصل دوم
۶۸	سؤالات پاسخ کوتاه فصل دوم
۶۸	سؤالات تستی فصل دوم
۷۰	سؤالات تشریحی فصل دوم

۷۳	فصل سوم - رهبری
۷۵	گفتار نخست: جایگاه رهبری و شرایط رهبری
۷۵	اول - جایگاه رهبری
۷۷	دوم - شرایط رهبری
۷۹	گفتار دوم - شرط تابعیت و عدم پیشینی آن در قانون اساسی
۸۰	گفتار سوم - وظایف و اختیارات رهبری
۸۵	گفتار چهارم - شورای رهبری
۸۶	گفتار پنجم - خبرگان رهبری
۸۷	گفتار ششم - انتخاب رهبری
۸۷	گفتار هفتم - ابزارهای قدرت رهبری در نهادهای جمهوری اسلامی ایران
۹۱	سؤالات صحیح یا غلط - فصل سوم
۹۱	سؤالات پاسخ کوتاه فصل سوم

۹۲.....	سؤالات تستی فصل سوم.....
۹۴.....	سؤالات تشریحی فصل سوم.....

فصل چهارم - قوه مقننه..... ۹۷

۹۹.....	گفتار نخست - معرفی اجمالی قوه مقننه.....
---------	--

۱۰۰.....	گفتار دوم - صلاحیت‌های مجلس شورای اسلامی.....
----------	---

۱۰۰.....	اول - تقنین.....
----------	------------------

۱۰۳.....	دوم - نظارت حقوقی.....
----------	------------------------

۱۰۶.....	سوم - نظارت سیاسی.....
----------	------------------------

۱۰۸.....	گفتار سوم - شورای نگهبان.....
----------	-------------------------------

۱۰۸.....	اول - معرفی نهاد شورای نگهبان.....
----------	------------------------------------

۱۰۹.....	دوم : مسئله‌ی حضور اعضای شورای نگهبان در مجلس.....
----------	--

۱۱۰.....	سوم - صلاحیت‌های شورای نگهبان.....
----------	------------------------------------

۱۱۰.....	الف - نظارت شرعی و قانونی بر مصوبات مجلس شورای اسلامی.....
----------	--

۱۱۱.....	ب - تفسیر قانون اساسی.....
----------	----------------------------

۱۱۱.....	ج (نظارت بر انتخابات.....
----------	----------------------------

۱۱۳.....	سؤالات صحیح یا غلط - فصل چهارم.....
----------	-------------------------------------

۱۱۵.....	سؤالات پاسخ کوتاه فصل چهارم.....
----------	----------------------------------

۱۱۶.....	سؤالات تستی فصل چهارم.....
----------	----------------------------

۱۲۰.....	سؤالات تشریحی فصل چهارم.....
----------	------------------------------

فصل پنجم - قوه مجریه..... ۱۲۱

۱۲۳.....	گفتار اول - معرفی قوه مجریه جمهوری اسلامی ایران.....
----------	--

۱۲۴.....	گفتار دوم - صلاحیت‌های رئیس جمهور.....
----------	--

۱۲۵.....	اول - امضای قوانین.....
----------	-------------------------

۱۲۵.....	دوم - حق داشتن معاون.....
----------	---------------------------

۱۲۶.....	سوم - امضای معاهدات بین‌المللی.....
----------	-------------------------------------

۱۲۶.....	چهارم - مسئولیت برنامه و بودجه و امور اداری و استخدامی.....
----------	---

۱۲۶.....	پنجم - حق داشتن نمایندگان ویژه.....
----------	-------------------------------------

۱۲۶.....	ششم - تعیین سفیران.....
----------	-------------------------

۱۲۷	هفتم اعطای نشان‌های دولتی.....
۱۲۷	گفتار سوم - چنانچین رئیس جمهور و شورای موقت برگزاری انتخابات ریاست جمهوری.....
۱۲۷	گفتار چهارم - جایگاه هیئت وزیران.....
۱۳۰	سؤالات صحیح یا غلط - فصل پنجم.....
۱۳۰	سؤالات پاسخ کوتاه فصل پنجم.....
۱۳۱	سؤالات تستی فصل پنجم.....
۱۳۲	سؤالات تشریحی فصل پنجم.....

۱۳۳	فصل ششم - قوه قضائیه.....
۱۳۵	گفتار نخست: معرفی دستگاه قضا.....
۱۳۶	گفتار دوم- نهادهای زیرمجموعه‌ی قوه‌ی قضائیه.....
۱۳۶	اول- دیوان عالی کشور.....
۱۳۷	صلاحیت‌های دیوان عالی کشور.....
۱۳۷	دوم- دیوان عدالت اداری.....
۱۳۸	سوم- سازمان بازرسی کل کشور.....
۱۳۸	چهارم - دادگاه نظامی.....
۱۳۹	پنجم - دادگاه انقلاب.....
۱۳۹	ششم - دادگاه ویژه روحانیت.....
۱۴۰	گفتار سوم - امور مربوط به قضات.....
۱۴۲	سؤالات صحیح یا غلط - فصل ششم.....
۱۴۳	سؤالات پاسخ کوتاه فصل ششم.....
۱۴۳	سؤالات تستی فصل ششم.....
۱۴۵	سؤالات تشریحی فصل ششم.....

۱۴۷	فصل هفتم- نهادهای خاص جمهوری اسلامی ایران.....
۱۴۹	اول- صدا و سیما.....
۱۵۰	دوم- شورای عالی امنیت ملی.....
۱۵۰	سوم- شورای بازنگری قانون اساسی.....
۱۵۱	چهارم- مجمع تشخیص مصلحت نظام.....
۱۵۲	سؤالات صحیح یا غلط - فصل هفتم.....

پیش‌گفتار: حقوق اساسی و عقل تجربت‌اندیش

حقوق اساسی دانش حقوقی‌سازی قدرت و سیاست است. در این شاخه از حقوق قواعد حاکم بر اکتساب، اعمال و انتقال قدرت از منظری خاص مورد توجه قرار می‌گیرد. چنانکه پیشتر گفته‌ایم^۱، کارکرد اصلی حقوق اساسی متمدن‌سازی قدرت است. قدرت به گرازی می‌ماند که ماهیتا میل به زیاده‌خواهی، سرکشی و ویرانگری دارد. حقوق اساسی بر پایه عقل تجربت‌اندیش روش‌هایی را پیش روی می‌نهد که در وهله نخست، از میزان توحش و ویرانگری قدرت می‌کاهد و سپس، آن را در مسیر سازندگی به کار می‌گیرد.

اما پرسش مهم این است که حقوق اساسی چگونه این دو کارویژه سلبی و ایجابی را انجام می‌دهد؟ آیا این دو کارویژه تعارضی با یکدیگر ندارند. به دیگر سخن، آیا قدرت اهللی شده و مهار یافته توانایی سازندگی و آفرینشگری خود را از دست نمی‌دهد؟ پاسخ به پرسش نخست، کمی روشن‌تر و ساده‌تر است. حقوق اساسی از طریق تنظیمات یا سازماندهی قدرت به این مهم می‌پردازد. سازمان دادن گونه‌ای از به نظم در آوردن است که مبنای آن خردمندی، تجربه و دوراندیشی است. انسان‌ها از طریق نظم‌بخشی به امور می‌توانند راه رسیدن به اهداف و آمال خود را ساده‌تر کنند. حقوق اساسی هم از طریق تنظیم قدرت راه رسیدن به آزادی، عدالت، رفاه و زندگی حق‌بنیان را هموار می‌کند. در اینجا حقوق اساسی جنبه آلی دارد که می‌تواند انسان و جامعه را در رسیدن به این اهداف عالی یاری دهد.

آنچه اهمیت دارد، این است که شهروندان یک جامعه، کنشگران سیاسی و ارباب قدرت

بتوانند به روشنی تفاوت غایت‌ها و ابزارها را درک نمایند. آیین‌ها، اشکال، ساختارها، نهادها، اداره‌ها و سازمان‌ها جملگی در عداد ابزارهای غیرمقدس اند که به فراخور نیاز و کارآمدی می‌توان از آنها بهره گرفت. اهمیت اینها همان اهمیت امر جزئی است. اما موضوعاتی مانند آزادی، عدالت، رفاه و امنیت جزو امور غایی‌اند که به راحتی نمی‌توان از آنها چشم پوشید. به دیگر سخن، اهمیت این مفاهیم همان اهمیت امر کلی است.

هسته اصیل و سخت دانش حقوق اساسی را می‌توان مساله حق دانست. حقوق اساسی نهادگرا و حقوق اساسی هنجارگرا هر دو جزو خادمان حقوق اساسی آزادی‌گرا (حق‌بنیان) به شمار می‌روند. با چنین رویکردی می‌توان بر آن شد که هیچ کدام از نهادها، ساختارها، سازوکارها و هنجارهای شناسایی شده در حوزه حقوق اساسی ارزش ذاتی و قدسی ندارند. ارزش آنها به میزان خدمتی است که به انسان محقق ارائه می‌دهند. ساختارها ساخته انسانند و نباید خود سازنده را دربند کنند. اگر ساختارها و هنجارها نتوانند تئوری انسان محقق را عینیت بخشند، در بازنگری و تغییر آنها نباید تردید روا داشت. این دیدگاه به منزله نفی فرمالیسم حقوقی نیست، اما بی‌شک به منزله اعلام عدم اصالت آن است. فرمالیسم حقوقی تا زمانی که حق‌ها و ارزش‌های بنیادین مقبول حاکمان واقعی^۱ (مردم) را مورد پشتیبانی قرار می‌دهد، کارآمد و در نتیجه معتبر است. به محض کمرنگ شدن درجه کارآمدی و اعتبار در ایجاد دگرگونی در ساختارها و هنجارها نباید تردید کرد. در حوزه حقوق اساسی این دگرگونی معمولاً از طریق سازوکار بازنگری قانون اساسی رخ می‌دهد. نفس پذیرش امکان بازنگری به معنای اعلام غلبه حقوق اساسی جوهری بر حقوق اساسی فرمالیست است. اصالت فرم به تدریج و در گذار روزگاران ممکن است نظام حقوقی را دچار جمود و تحجر نماید.

وانگهی، مبارزه با اصالت فرم هرگز به معنای زیر سوال بردن ضرورت‌ها و فواید آن نیست. فرمالیسم حقوقی^۲ تضمین‌کننده نظم حقوقی صوری است، در حالی که حق‌ها و آزادی‌ها موجب نظم حقوقی ماهوی به شمار می‌روند. نظم صوری خادم است و نظم ماهوی مخدوم. از این رو، در ضرورت هیچ کدام تردید روا نیست.

۱. بنگرید به "حاکم در زنجیر ناکام"، همان، ص ۹۵۱.

۲. در حقوق خصوصی، به ویژه در حقوق قراردادهای، نیز فرمالیسم (شکل‌گرایی) در مقابل کنسانسوالیسم (اجماع‌گرایی)، توافق‌گرایی) قرار می‌گیرد.